CZU: 821.131.1-3.09:[81`276.6:641.5] **DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.10052679**

SEMIOTICA GASTRONOMICĂ ÎN OPERA LUI ITALO CALVINO

Tatiana PORUMB
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0003-4186-2507

Interferenţa spaţiului literar şi a culturii gastronomice a început să prezinte un interes din ce în ce mai accentuat, bucurându-se în ultima vreme de atenţia criticii literare prin recunoaşterea faptului că bucătăria reprezintă un limbaj ce reflectă în mod semnificativ factorii identitari ai unei societăţi. Atenția sporită poate fi explicată prin rolul gastronimicului în textul literar, care constă în completarea cu informaţii suplimentare, oferind indicii prețioase, deschizând, în unele situaţii, noi piste de interpretate a textului.

În acest an se împlinesc o sută de ani de la nașterea scriitorului italian al secolului douăzeci, Italo Calvino. Cu acest prilej am dorit să-i aducem un omagiu marelui prozator, analizându-i opera dintr-o perspectivă dublă. Pe de o parte vom analiza tradiția culinară în scrierile lui Calvino, subiectul fiind tratat din perspectivă biografică, vizând evenimente şi consemnări din viaţa autorului, mărturii care se regăsesc chiar în operele studiate, pe de altă parte vom interpreta simbolurile gastronomice specifice stilului fantastico-realist al lui Calvino care sugerează noi piste pentru tălmăcirea operei deschise a autorului.

Cuvinte-cheie: *cultură gastronomică, simbol, spațiu literar, operă deschisă, stil fantastico-realist.*

GASTRONOMIC SEMIOTICS IN ITALO CALVINO'S WORK

The interference of literary space and gastronomic culture has begun to be of increasing interest, enjoying the attention of literary criticism lately by recognizing that cuisine represents a language that significantly reflects the identity factors of a society. The increased attention can be explained by the role of gastronymic in the literary text, which consists in complementing with additional information, providing valuable clues, opening, in some situations, new tracks to interpret the text.

This year marks one hundred years since the birth of the Italian writer of the twentieth century, Italo Calvino. On this occasion, we wanted to pay tribute to the great prose writer, analyzing his work from a double perspective. On the one hand, we will analyze the culinary tradition in Calvino's writings, the subject being treated from a

biographical perspective, aiming at events and recordings from the author's life, testimonies that can be found even in the studied works, on the other hand, we will interpret the gastronomic symbols specific to Calvino's fantastic-realistic style that suggests new tracks for interpreting the author's open work.

Keywords: *gastronomic culture, symbol, literary space, open work, fantastic-realistic style.*

Roland Barthes, într-un eseu renumit *Pour une psycho-sociologie de l'alimentation contemporaine,* relevă importanța hranei susținând ideea că mâncarea este în același timp „o colecție de produse, care necesită studii statistice sau dietetice, dar și un sistem de comunicare, un corp de imagini, un protocol de întrebuințări, situații și comportamente" [1, p. 33]. Dacă nu se limitează la nivelul nevoilor primare, la nutriție, ci se configurează ca un sistem de comunicare, din punct de vedere antropologic, alimentația are aceeași funcție a limbajului de a elabora identități culturale.

La rândul său, Massimo Montanari a subliniat că atunci când mâncarea devine în același timp o experiență culturală, bucătăria națională se transformă în custodele tradițiilor și identității de grup, dar este și prima cale „de a intra în contact cu diferite culturi», pentru a concluziona că «chiar mai mult decât cuvântul, mâncarea se pretează la medierea între diferite culturi" [2, p. 7].

Italo Calvino, unul dintre cei mai cunoscuți scriitori italieni ai secolului XX, a abordat în opera sa numeroase teme și aspecte ale societății, iar printre acestea un loc important i-a revenit gastronomiei. Chiar dacă semiotica gastronomică nu este un subiect central în scrierile autorului, el a utilizat în mod frecvent elemente culinare pentru a transmite semnificații și a crea simboluri adesea enigmatice și deschise la interpretare, permițând cititorilor să le descopere și să le atribuie semnificații personale. Calvino a explorat în mod constant legătura dintre mâncare și cultură, promovând ideea că mâncarea nu este doar un aspect funcțional al vieții noastre, ci și o formă de comunicare și expresie culturală.

Italo Calvino s-a născut în 1923 în Cuba, la Santiago de Las Vegas, și s-a întors în Italia cu familia la vârsta fragedă de doi ani. În tinerețe a participat în tabăra Rezistenței italiene, în cadrul celui de-al Doilea Război Mondial. Primele scrieri literare ale sale sunt, de altfel, inspirate chiar din această experiență a luptei antifasciste.

Romanul *Baronul din copaci*/ *Il barone rampante* face parte dintr-un triptic conceput între anii 1950 și 1960, publicat pentru prima oară integral în 1962, sub titlul *Strămunii noștri/ I nostri antenati*. Celelalte romane ale trilogiei sunt *Vicontele tăiat în două*/ *Il visconte dimezzato* și *Cavalerul inexistent*/ *Il cavaliere inesistente*. În romanul *Baronul din copaci*, Calvino descrie o lume imaginară în care personajul principal, Cosimo, trăiește în copaci și se hrănește cu fructe și alte alimente găsite în natură. Opera lui Calvino începe cu menționarea datei și a anului 15 iunie 1767, iar personajele apar ca într-o piesă de teatru după ce s-a deschis cortina. Acțiunea romanului este relatată de Biagio, fratele mai mic al baronului Cosimo Piovasco di Rondo. Totul a început cu refuzul hotărât al micului Cosimo (pe atunci în varsta de 12 ani) de a mânca ceea ce se aducea la masă.

În casa din Ombrosa locuiau baronul Arminio Piovasco di Rondo și soția sa, Corradina, fiică de general, împreună cu cei trei copii ai lor: Battista, Cosimo și Biagio. Alături de aceștia, îi mai găsim pe abatele Fauchefleur, preceptorul băieților, și pe administratorul moșiilor, cavalerul avocat Enea Silvio Carrega, după toate probabilitățile fratele natural al baronului. Chiar din primul episod cititorul asistă la masa de la ora de prânz a familiei Piovasco di Rondo, la care s-a adunat toată familia, iar Cosimo și fratele lui, conform vârstei, aveau dreptul să ia masa împreună cu maturii. Spre uimirea tuturor Cosimo a renunțat la porția de melci care au fost serviți la prânz: *Era mezzogiorno, e la nostra famiglia per vecchia tradizione sedeva a tavola a quell'ora, nonostante fosse già invalsa tra i nobili la moda, venuta dalla poco mattiniera Corte di Francia, d'andare a desinare a metà del pomeriggio. Tirava vento dal mare, ricordo, e si muovevano le foglie. Cosimo disse: - Ho detto che non voglio e non voglio! – e respinse il piatto di lumache. Mai s'era vista disubbidienza più grave.* [3, p. 59]/ "Era miazăzi, la acea oră familia noastră după vechea tradiție stătea la masă, deși printre nobili se încetățenise moda, care venea de la Curtea nu prea matinală a Franței, de a lua prânzul pe la jumătatea după-amiezii. Țin minte că vântul bătea dinspre mare și mișca frunzele. Cosimo spuse: - Am spus că nu vreau și gata! - și respinse farfuria cu melci. Nici că se pomenise vreodată o nesupunere mai gravă". (trad. noastră)

În secolele trecute acest soi de mâncare era destinat nobilimii, fapt demonstrat de fragmentul care urmează: *... nostro padre, [...] con quello che bolliva allora in pentola, vantava pretese al titolo di Duca d'Ombrosa, e non*

pensava ad altro che a genealogie e successioni e rivalità e alleanze con i potentati vicini e lontani. Perciò a casa nostra si viveva sempre come si fosse alle prove generali d'un invito a Corte, non so se quella dell'Imperatrice d'Austria, di Re Luigi, [...]. Veniva servito un tacchino, e nostro padre a guatarci se lo scalcavamo e spolpavamo secondo tutte le regole reali, ... [3, p. 62]/ "tatăl nostru, [...] fără să aibă habar despre frământările care mocneau atunci în lume, înainta pretenții la titlul de Duce de Ombrosa și nu se gândea la nimic altceva decât la genealogii și moșteniri, la rivalități și alianțe cu potentați din apropiere sau depărtare. De aceea, în casa noastră am trăit mereu de parcă am fi fost la repetiția generală a unei invitații la Curte, nu știu dacă aceea a Împărătesei Austriei, a Regelui Ludovic, [...]. Dacă la masă era servit un curcan, tatăl nostru ne urmărea cum îl tăiem și-i desprindem carnea de pe os după toate regulile impuse la curtea regală..." (trad. noastră)

În cazul familiei Piovasco di Rondo soiurile de mâncare din melci sunt în același timp simbolul sufletelor răzvrătite și singuratice, iar refuzul de a le consuma este un semn al nesupunerii, al revoltei și al solidarității. Battista, sora lui Cosimo și Biagio, după izolarea pe care i-a impus-o tata, baronul Arminio Piovasco di Rondo, după povestea cu tânărul marchiz Della Mela, a devenit bucătăreasa casei. Familia Della Mela n-a vrut niciodată să admită că fiul lor ar fi atentat la cinstea Battistei și să-şi dea consimțământul pentru căsătorie. De aceea Battista a sfârşit îngropată în casă, în straie călugăreşti, iar răutatea şi-o punea în aplicare mai ales la bucătărie. Era foarte pricepută la gătit, fiindcă nu-i lipseau nici silința, nici fantezia, dar când punea ea mâna nu ştia nimeni ce surpriză îi aşteaptă la masă.

O dată a preparat nişte tartine cu pateu foarte gustoase dar din ficat de şoarece, şi nu a spus nimănui reţeta decât după ce mesenii le-au mâncat şi le-au lăudat; altă dată a garnisit un tort cu picioruşe de lăcustă; iar o dată a prăjit un puişor de arici, trandafiriu şi, desigur, fraged. Într-adevăr, cele mai multe dintre groaznicele sale preparate erau scornite mai mult din dorinţa de a scandaliza. Mâncărurile Battistei erau rezultatul celor mai rafinate combinaţii de produse animale şi vegetale: căpăţâni de conopidă cu urechi de iepure, rânduite pe un guler de blană de iepure; sau o căpăţână de porc din râtul căreia ieşea - făcând impresia că scoate limba - o langustă roşie, iar langusta ţinea între foarfecele ei limba porcului, ca şi cum i-ar fi smuls-o. Apoi melcii: izbutise să decapiteze o

mulțime de melci, iar capetele le înfipsese pe câte o bucată de plăcintă încât păreau un cârd de lebede minuscule. Felul în care melcii ațâțau macabra fantezie a Batistei i-a determinat, pe Cosimo și Biagio, să se revolte, revoltă care însemna în același timp solidaritate cu bietele animale chinuite. Astfel, nu este de mirare că aici își are obârșia gestul lui Cosimo şi tot ce a urmat.

Și iată că după o încercare nu prea reușită a fraților de a salva melcii care urmau să fie gătiți, aceștia sunt surprinși în intenția lor și pedepsiți aspru, fiind închiși într-o odaie întunecoasă pentru trei zile și hrăniți doar cu pâine, apă, foi de salată, șorici de vită și ciorbă rece, care din fericire le plăcea băieților: *Ci tennero lì tre giorni, a pane acqua insalata cotenne di bue e minestrone freddo (che, fortunatamente, ci piaceva).* [3, p. 73]

Observăm cum la Calvino bucatele devin instrument de pedeapsă, simbol al bunăstării sau al răzvrătirii, iar uneori un prilej de joacă : *...alla fine della minestra l'Abate era già stanco, annoiato, guardava nel vuoto, schioccava la lingua a ogni sorso di vino, come se soltanto le sensazioni più superficiali e caduche riuscissero a raggiungerlo; alla pietanza noi già ci potevamo mettere a mangiare con le mani, e finivamo il pasto tirandoci torsoli di pera...* [3, p. 61]/ ,, ...la sfârșitul ciorbei abatele era deja obosit, plictisit, privea în gol și plescăia din limbă la fiecare înghițitură de vin, de parcă numai sensațiile cele mai superficiale și mai trecătoare ar mai fi putut să-l impresioneze; la acea etapă puteam deja să mâncăm cu mâinile și încheiam masa aruncând cu cotoare de pere unul în celălalt...". (trad. noastră)

După pedeapsă urmează masa de prânz din 15 iulie, la care a fost servită supă de melci, pe care Cosimo o refuză din nou și pentru aceasta este alungat de la masă. În același timp Cosimo decide să-și schimbe radical viața și deprinderile și să urce în copaci, unde își va continua viața, renunțînd la obișnuințele familiei și ale societății. Cosimo demonstrează curând că nu este doar un capriciu de-al lui: se deplasează doar prin păduri și-și construiește treptat o dimensiune nouă a vieții cotidiene pe copaci. Protagonistul o întâlnește pe Viola, o fată de care se îndrăgostește, își găsește un prieten fidel în câinele Massimo, devinind o figură populară pentru locuitorii ținuturilor Rondo.

De-a lungul timpului, stilul de viață alternativ al lui Cosimo se traduce într-o cale de pregătire și maturizare: cunoaște puștii de rând, se împrietenește cu banditul Gian de Brughi (pe care îl îndeamnă să citească), se dedică studiului de

filosofie, înfruntă un atac al piraților arabi, îi ajută pe nobilii spanioli exilați și îi îndeamnă pe locuitorii satului să se organizeze în grupuri împotriva incendiilor de pădure.

Povestea este plasată într-o perioadă istorică precisă, epoca Iluminismului și a revoluției, dar, ca și în *Cavalerul inexistent* și *Vicontele tăiat în două*, capătă conotații de basm, propunând astfel cheia de înțelegere și interpretare – tipică acestei faze de creație a lui Calvino – între realism şi fantastic. Doar că pentru Calvino alegerea pe care o face protagonistul nu este o evadare din lume, din societate: povestea lui Cosimo reprezintă de fapt voința unui om care vrea să urmeze până la capăt o regulă pe care și-a impus-o, păstrându-și identitatea. Cosimo decide să se cațere și să trăiască în copaci nu ca un „mizantrop", ci ca un om implicat în activitățile și viața societății care acționează altruist și îi ajută pe alții.

Opera *Baronul din copaci*, concepută după principiile unei „opere deschise", pe de o parte prezintă trama facilă și stilul simplu, accesibil, lipsit de artificii narative surprinzătoare, pe de altă parte, permite multiplicarea semnificațiilor la diferite niveluri de receptare ca urmare a prezenței simbolurilor în text. *Baronul din copaci* este istoria unui copil care n-a vrut să mai coboare din pom, dar și o poveste despre libertate și opțiune, despre posibilitatea construirii unui univers paralel cu cel real, obișnuit. Nu este o utopie în sens iluminist (chiar dacă acțiunea este plasată în plină epocă a Luminilor), căci construirea unei alte lumi este interpretată ca o perspectivă individuală, fără pledoarie pentru izolare egoistă de oameni, fiindcă spațiul arborilor − teritoriul baronului − este deasupra oamenilor, dar și printre ei. Baronul se smulge, deliberat, convențiilor apăsătoare și limitative ale oamenilor.

Calvino, potrivit căruia completitudinea existențială se realizează prin aderarea voluntară la o „disciplină dură și reductivă", compară implicit practica de viață a lui Cosimo cu „vocația de poet, de explorator, de revoluționar", sugerând astfel un model scriitoriilor şi intelectualilor din acea vreme. Mulți au văzut așadar în Cosimo prototipul omului iluminist, rațional și filantrop, care observă de sus și participă la realitatea contemporană.

A doua operă din trilogie, *Vicontele tăiat în două,* este o poveste despre contele Medardo, care în timpul unei bătălii între armata cruciată şi cea a turcilor este despicat în două de o ghiulea a inamicilor, devenind, practic, două persoane.

Unul este Gramo, Medardo malefic şi reprezintă natura umană întunecată, celălalt este Buono, Medardo benefic care este în perfectă antiteză cu Gramo.

Dacă Medardo malefic este insuportabil din cauza cruzimii pe cât de lipsită de limite, pe atât de rafinată, pe Medardo benefic îl caracterizează altruismul dus la extrem, receptat de ceilalţi ca fiind de-a dreptul sufocant şi stânjenitor. După o serie de evenimente tragi-comice ale căror protagonişti sunt cele două jumătăţi de personaj, aflăm că Pamela, o tânără din Terralba, îmbinare între un poem bucolic și sacra nerușinare originară, doreşte să-l ia de bărbat pe Medardo cel bun, deşi părinţii săi o conving să-l aleagă pe Medardo malefic.

Printr-o conjunctură fericită, Pamela se va mărita, până la urmă, cu Buono, însă Gramo apare în timpul cerimoniei din biserică și îl provoacă pe acesta la un duel. În urma luptei crâncene combatanţii sunt la un pas de moarte. Doctorul Trelawney reuşeşte să îi coase pe cei doi, combinaţie miraculoasă prin care vicontele Medardo este întregit. Devenind din nou un om normal, fără excese de caracter, Medardo este primit cu braţele deschise în comunitate şi va trăi împreună cu Pamela până la adânci bătrâneţi. Toată aventura este povestită de unul dintre nepoții vicontelui, observator atent și cronicar talentat, copil nelegitim, deși iubit de toți.

Vicontele tăiat în două poate fi interpretat ca o căutare a sinelui, împărțit în bine și în rău. În această operă mâncărurile bogate în arome și gusturi reprezintă latura pozitivă a culturii și a societății, în timp ce alimentele fade, amare și chiar otrăvitoare simbolizează negativul: *erano funghi d'ogni specie, vesce, ovuli, agarici; e i velenosi erano pressappoco altrettanti che i mangiabili* [4, p. 25]/„erau ciuperci de tot soiul, bașică porcului, agarici; și cele veninoase erau aproape tot atâtea cât și cele bune de mâncat". (trad. noastră)

Această împărțire a vicontelui se reflectă și în preferința pentru produsele gastronomice și agricole pe care fiecare personaj o are: Medardo malefic, care face rău pentru că el însuși a fost desfigurat, încearcă astfel să se răzbune pe cei care au avut șansa de a nu se afla în fața încărcăturii de plumb. Se răzbună pe oameni, iar simbolul răzbunării sunt alimentele: - *Te', - disse dandomi il cestino con i funghi scelti da lui. – Fatteli fritti. [...] Stavo andando a farmeli fritti quando incontrai la squadra dei famigli, e seppi che erano tutti velenosi.* [4, p. 26]/ „– Ține, – și-mi întinse coșulețul cu ciupercile alese de el. – Prăjește-ți-le! Și pe când

mă duceam să mi le prăjesc, am dat peste ceata de servitori de la care am aflat că ciupercile erau veninoase." (trad. noastră)

Ocupația de bază a lui Medardo cel rău este să-i reducă pe toți la jumătate, taie toate florile și fructele, animalele în două, merge la pescuit și înjumătățește peștii și meduzele capturate: *I servi correvano e passarono sotto un albero di pero [...]: videro le pere che pendevano contro il cielo albeggiante e a vederle furono presi dal terrore. Perché non erano intere, erano tante metà di pera tagliate per il lungo e appese ancora ciascuna al proprio gambo: d'ogni pera però c'era solo la metà di destra* [...] *e l'altra metà era sparita...* [4, p. 24]/ „În goană slugile trecură pe sub un păr [...] se uitară la perele care atârnau sub cerul înălbit de lumina zorilor și la vederea lor se îngroziră. Perele nu mai erau întregi, era o mulțime de jumătăți de pere tăiate de-a lungul și fiecare pară atârna de cotorul ei: rămaseră doar jumătățile de dreapta [...], iar cealaltă jumătate dispăruse..."; *Pamela vide che tutte le margherite dei prati avevano solo la metà dei petali...* [4, p. 52]/ „Pamela notă că toate margaretele de prin pajiști rămăseseră doar cu jumătate din petalele lor..."; *Il prato era cosparso di bianche pastinache, ma anche a questi fiori era toccata la sorte delle margherite [...] e (Pamela) raccolse in un mazzo le pastinache dimezzate...* [4, p. 53]/ „Pajiștea era presurată cu flori de pastânac, dar și acestor flori le fusese hărăzită soarta margaretelor [...] și (Pamela) făcu un buchet din jumătățile de flori de păstârnac". *Alla sera, venendo a casa per i prati c'era pieno di tarassachi detti anche soffioni. E Pamela vide che avevano perduto i piumini da una parte sola...* [4, p. 53]/ „Seara, pajiștile pe unde se întorcea acasă erau pline de flori de păpădie care mai erau numite „pufulețe". Pamela băgă de seamă că-și pierdu-se puful doar dintr-o parte..." (trad. noastră)

Semne de răzbunare puteau fi întâlnite și la animale: *Andando, i servi su una pietra incontrarono mezza rana, per la virtù delle rane, ancora viva.* [4, p. 24]/ „mergând mai departe slugile văzură pe o piatră cum țopăie o jumătate de broască încă vie, în virtutea însușirilor ei de broască"; *L'indomani quando giunse alla pietra dove usava sedere pascolando le capre, Pamela lanciò un urlo. Orrendi resti bruttavano la pietra: erano metà di pipistrello e metà di una medusa, l'una stillante nero sangue e l'altra viscida materia...* [4, p. 54]/ „A doua zi când ajunse la piatra pe care obișnuia să se așeze când ducea caprele la păscut, Pamela scoase un țipăt. Rămășițe oribile mânjiră piatra, o jumătate de liliac și o

jumătate de meduză, din prima picura sânge negru, iar cealaltă era o masă vâscoasă...". (trad. noastră)

Medardo benefic, în schimb, ajuta copiii rătăciți în pădure să ajungă la casele lor și le dăruia smochine și gogoși: *Bambini smarriti nel bosco venivano raggiunti dal mezz'uomo... che li riportava per mano e regalava loro fichifiori e frittelle* ... [4, p. 70], lega copacii de granat ca să nu se scuture roada pe jos: *Mio zio aveva fasciato i melograni perché non si squarciassero e sgranassero*...[4, p. 76], aducea melci din pădure pentru bătrâne bolnave de inimă: *Sulla scala della vecchia Giromina vedemmo una fila di lumache che saliva su verso la porta: lumaconi di quelli da mangiare cotti. Era un regalo che mio zio aveva portato dal bosco a Giromina, ma anche un segnale che il mal di cuore della vecchia era peggiorato*... [4, p. 77].

În scrierile sale, Calvino detaliază tradițiile culinare italiene și relația lor cu istoria și cultura țării. Și deși în opera dată Calvino construește o lume și un spațiu ficțional raportat la Evul Mediu, natura și obiceiurile aparțin Italiei de ieri și de azi. Așa cum am scris mai sus, Calvino s-a născut în Cuba. Tatăl său, Mario Calvino, era agronom, iar mama, Eva Mameli, era savantă în domeniul botanicii. Familia locuia pe insulă pentru a studia plantele tropicale. Părinții s-au întors în Sanremo, orașul natal al scriitorului, unde Mario Calvino a preluat conducerea Stației Experimentale de floricultură „Orazio Raimondo". Însă fondurile destinate inițiativei s-au pierdut după falimentul Băncii Garibaldi. Iar Mario Calvino a pus la dispoziție pentru proiect parcul vilei sale, pe nume Meridiana. De-a lungul anilor Mario a adunat plante și flori din toată lumea și mai ales din tropice. Se poate spune că Italo Calvino a crescut printre cele mai frumoase și rare flori ale întregii coaste din Sanremo.

Scriitorul descrie relația sa cu tata ca o relație pasională și contradictorie. Mario Calvino, pe timp de vară, îi forța pe cei doi fii, să se trezească la șase dimineața și să urce pe terasele podgoriilor pentru a ajunge, după un efort de o jumătate de oră, la grădina de legume din San Giovanni. Tatăl lui Calvino a avut o relație profundă cu pământul, natura, fructele și florile. S-a dedicat, cu un devotament aproape sacru și îi obliga pe copii să-l ajute, ducând acasă coșurile cu fructe și legume.

În anii '50, Sanremo în care Italo Calvino a crescut va dispărea. Parcul de la Vila Meridiana, care adăpostea plante și flori din întreaga lume – rezultatul a

zeci de ani de muncă și cercetări ale părinților – fusese sufocat de beton. Plecând de la o lume care a încetat să existe, autorul crează o lume fantastică care conține nucleele a ceea ce a fost cândva și a ceea ce ar fi putut fi Sanremo, creând alegorii ale trecutului și ale prezentului scriitorul regresează prin narațiune la Sanremo din copilărie. Pădurea, copacii, ramurile, frunzele, florile din vila Meridiana din Sanremo devin texte, fraze, cuvinte, litere și caractere tipografice ale scrierii lui Calvino: *Quelli erano per me tempi felici, sempre per i boschi col dottor Trelawney cercando gusci d'animali marini diventati pietre.* [4, p. 29]/ „Pentru mine erau vremuri fericite, mereu prin pădure cu doctorul Trelawney în căutarea cochiliilor marine de vietăți pietrificate"; *Quella notte Pamela dormì nella sua amaca appesa tra l'olivo e il fico*...[4, p. 57]/ „Pamela a dormit în acea noapte în hamacul ei care era prins de un măslin și un smochin..."; *Quando lei si bagnava negli stagni e nei ruscelli io facevo la guardia perché nessuno la vedesse*...[4, p. 59]/ „Când se scălda în râu sau în helește stăteam de veghe ca nu cumva să o vadă cineva..."; *Attorno a Pratofungo crescevano cespugli di menta piperita e siepi di rosmarino, e non si capiva se fosse natura selvatica o aiole d'un orto degli aromi.* [4, p. 61]/ „Lângă Pratofungo creșteau jur împrejur tufe de izmă și rozmarin, și nu te puteai dumeri dacă erau de natură sălbatică sau brazde ale unei grădini pline de miresme". (trad. noastră)

Calvino își amintește și de alimentele simple și sănătoase de pe timpurile copilăriei: *Con Pamela nel bosco era un bel vivere. Le portavo frutta, formaggio e pesci fritti e lei in cambio mi dava qualche tazza di latte della capra e qualche uovo d'anatra* ...[4, p. 59]/ „Cu Pamela în pădure era un trai bun. Îi aduceam fructe, brânză și pește prăjit, iar ea în schimb îmi dădea câteva căni de lapte de capră și ouă de rață..."; *Si chiamava Galateo e portava appeso al collo un corno da caccia, il cui suono avvertiva da distante della sua venuta. Le donne udivano il corno e posavano sull'angolo del muretto uova, o zucchini, o pomodori, e alle volte un piccolo coniglio scuoiato*...[4, p. 36]/ „Numele lui era Galateo și purta un corn de vânătoare atârnat de gât, al cărui sunet avertiza de la distanță despre sosirea sa. Femeile când auzeau cornul puneau pe colțul gardului ouă, dovlecei sau roșii și, uneori, un iepure mic despuiat". (trad. noastră)

Aspectul deschis al operei permite diferite interpretări: Medardo care alină văduvele și orfanii, îi ceartă pe păcătoși, împiedică desfrâul printre leproși, tămăduiește animalele rănite este obositor de bun, iar Medardo malefic adoptă

un comportament crud, extins la tot ce atinge: scoate ochiul stâng păsărilor, taie partea stângă a copacilor, florilor, fructelor, rupe aripa stângă și piciorul stâng al viețuitoarelor, în nestăvilitul impuls de a contamina cu același rău tot ce atinge. Fiecare in sine este imposibil de suportat. Unite, așa cum erau inițial, cele două jumătăți alcătuiesc un om nici mai bun nici mai rau decât alții. Unitatea contrariilor reface echilibrul personajului, dar și echilibrul lumii în care viețuiește. Și poate tocmai aceasta este esența *Vicontelui tăiat în două:* fiecare ființă este totodată și bună și rea, bunătatea și răutatea manifestându-se în situații diferite obțin o valoare doar în raport cu actorii și acțiunile ce aparțin situației existențiale și cu felul în care structura defensivă a individului reacționează în această situație. Adevărul este că o ființă exclusiv rea sau exclusiv bună nu poate fi îndurată de ceilalți și nici acceptată.

Calvino a utilizat simbolismul gastronomic și în povestirile sale scurte. În *Marcovaldo ovvero Le stagioni in città/ Marcovaldo sau Anotimpurile în oraș*, personajul principal aspiră mereu la o viață mai bună și găsește alinare în momentele în care poate savura o masă simplă, dar autentică, în mijlocul naturii. În această colecție de povestiri despre un personaj urban, Calvino recurge la sugestivitatea simbolismului gastronomic care i-a permis să evidențieze diferența dintre lumea rurală și cea urbană. Marcovaldo, este un muncitor care locuiește într-un oraș industrial, mâncarea fiind o necesitate de bază în viața lui Marcovaldo, iar lupta lui de a găsi suficientă hrană reflectă lupta pentru supraviețuire în societatea modernă. Mâncarea reprezintă legătura sa cu natura și simplitatea vieții rurale, pe care o idealizează. Marcovaldo visează să găsească mâncare proaspătă și autentică, dar în orașul industrial în care locuiește, mâncarea este adesea artificială, transformată și lipsită de autenticitate. Contrastul dintre așteptările lui Marcovaldo și produsele și alimentele pe care le găsește relevă înstrăinarea și dezumanizarea vieții urbane moderne. În povestirea *Porumbelul comunal* Marcovaldo, fiind flămând, vede un stol de becațe zburând pe cer. În intenția de a mânca becațe prăjite, încearcă să le prindă împrăștiind împreună cu copiii lipici pe terasa de la bloc. Noaptea toți membrii familiei visează care mai de care: Marcovaldo – becațe prinse în lipici, soția Domitilla, fiind mai leneșă, visa la o rață prăjită, iar Michelino văzu în vis o barză. A doua zi, însă au reușit să prindă doar un biet porumbel, pe care l-au gătit cu grijă, dar care s-a dovedit a fi proprietatea administrației municipale: *Il casamento dove abitava Marcovaldo*

aveva il tetto fatto a terrazzo, [...]. Marcovaldo ci salì con tre dei suoi figli, con un bidone di vischio, un pennello e un sacco di granone. [...] Quella notte Marcovaldo sognò il tetto cosparso di beccacce invischiate sussultanti. Sua moglie Domitilla, più vorace e pigra, sognò anatre già arrosto posate sui comignoli. [...]. Michelino sognò di trovarci una cicogna. Il giorno dopo, a ogni ora, uno dei bambini andava d'ispezione sul tetto [...].Marcovaldo andò su con un sacco. Impegolato nel vischio c'era un povero piccione, uno di quei grigi colombi cittadini, abituati alla folla e al frastuono delle piazze.[5, p. 10]

Mai mult decât atât, alimentele servesc ca mijloc de a explora tema sărăciei și inegalității sociale. Familia lui Marcovaldo se afla adesea în situații de sărăcie, iar hrana devine un indicator al stării lor economice. Calvino descrie preparatele lor ca fiind simple, repetitive și lipsite de gust, subliniind lipsa de resurse și oportunități care le caracterizează viața. În povestirea *Marcovaldo la supermarket* autorul descrie o situație deosebită, Marcovaldo își duce familia la supermarket unde se vor preface că merg la cumpărături. Într-adevăr, cu salariul său de muncitor, nu își poate permite produsele strălucitoare și scumpe care-i fac cu ochiul de pe rafturi. Cu toate acestea, membrii familiei cu greu rezistă tentației de a umplea cărucioarele cu produse, iar aventura ia o întorsătură neașteptată... Propunem un fragment care relevă din plin condiția de sărăcie a familiei lui Marcovaldo: *E così andavano in processione coi carrelli davanti a sé, tra banchi stipati da montagne di cose mangerecce, indicandosi i salami e i formaggi e nominandoli, come riconoscessero nella folla visi di amici, o almeno conoscenti. – Papa, lo possiamo prendere questo? – chiedevano i bambini ogni minuto. – No, non si tocca, è proibito, – diceva Marcovaldo ricordandosi che alla fine di quel giro li attendeva la cassiera per la somma. – E perché quella signora lì li prende? – insistevano, vedendo tutte queste buone donne che, entrate per comprare solo due carote e un sedano, non sapevano resistere di fronte a una piramide di barattoli e tum! tum! tum! con un gesto tra distratto e rassegnato lasciavano cadere lattine di pomodori pelati, pesche sciroppate, alici sott'olio a tambureggiare nel carrello* [5, p. 54].

„Și așa au mers în procesiune cu cărucioarele în față, între tarabele înghesuite cu munți de lucruri comestibile, arătând unul către altul salamuri și brânzeturi și numindu-le, de parcă ar recunoaște în mulțime chipurile prietenilor, sau cel puțin al cunoscuților. – Tată, putem lua asta? – întrebau copiii în fiecare

minut. – Nu, nu te atinge, e interzis, – spunea Marcovaldo, amintindu-și că la finalul acelei runde, casieria îi aștepta să plătească suma. – Și de ce doamna aceea de acolo le ia? – au insistat ei, văzând toate aceste femei bune care, venind să cumpere doar doi morcovi și o țelină, nu rezistau în fața unei piramide de borcane și bum! bum! bum! cu un gest între distrat și resemnat lăsau să cadă conserve de roșii decojite, piersici în sirop, hamsii în ulei zornăind în cărucior." (trad. noastră)

După un timp oarecare, Marcovaldo a vrut să încerece plăcerea de a purta în cărucior diferite produse și ascunzându-se de familie a început să umple căruciorul: *Insomma, se il tuo carrello è vuoto e gli altri pieni, si può reggere fino a un certo punto: poi ti prende un'invidia, un crepacuore, e non resisti più. Allora Marcovaldo, dopo aver raccomandato alla moglie e ai figlioli di non toccare niente, girò veloce a una traversa tra i banchi, si sottrasse alla vista della famiglia e, presa da un ripiano una scatola di datteri, la depose nel carrello. Voleva soltanto provare il piacere di portarla in giro per dieci minuti, sfoggiare anche lui i suoi acquisti come gli altri, e poi rimetterla dove l'aveva presa. Questa scatola, e anche una rossa bottiglia di salsa piccante, e un sacchetto di caffè, e un azzurro pacco di spaghetti.* [5, p. 55]/ „Pe scurt, dacă căruciorul tău este gol și ceilalte pline, poți rezista până la un anumit moment: apoi te lași stăpânit de invidie, de un junghi la inimă, și nu mai poți rezista. Așa că Marcovaldo, după ce și-a îndemnat soția și copiii să nu se atingă de nimic, a făcut o întorsătură rapidă între rândul de tejghele, dispăru din ochii familiei și, luând de pe un raft o cutie de curmale, a pus-o în cărucior. Voia doar să experimenteze plăcerea de a o purta timp de zece minute, de a-și etala cumpărăturile ca și ceilalți și apoi să o pună înapoi acolo de unde o luase. Deci, cutia menționată și, de asemenea, o sticlă roșie de sos iute, o cutie de cafea și un pachet albastru de spaghete." (trad. noastră) Putem nota că printre produsele enumerate Marcovaldo alege produsele specifice culturii italiene, astfel numele de produse sunt simboluri ale bucătăriei italiene.

Cu toate acestea, în ciuda dificultăților, mâncarea și natura devin uneori un refugiu pentru Marcovaldo. Calvino descrie momentele în care Marcovaldo reușește să găsească alimente proaspete sau să creeze ocazii speciale în preajma meselor ca momente de bucurie și de evadare din monotonia vieții sale de zi cu zi. Mâncarea și natura devin o sursă de plăcere și speranță, o modalitate de a scăpa de greutățile și frustrările existenței sale: *Un giorno, sulla striscia d'aiola*

d'un corso cittadino, capitò chissà donde una ventata di spore, e ci germinarono dei funghi. Nessuno se ne accorse tranne il manovale Marcovaldo che proprio lì prendeva ogni mattina il tram. Aveva questo Marcovaldo un occhio poco adatto alla vita di città [...]. Invece, una foglia che ingiallisse su un ramo, una piuma che si impigliasse ad una tegola, non gli sfuggivano mai... [5, p. 2]/ „Într-o zi, pe o bucată de spațiu verde de pe un bulevard, se abătu, cine știe de unde, o adiere de spori din care răsăriră ciuperci. Nimeni nu-și dădu seama de asta în afară de ucenicul Marcovaldo, care tocmai de acolo lua tramvaiul în fiecare dimineață. Avea acest Marcovaldo un ochi puțin format pentru viața de oraș [...]. Însă, o frunză care îngălbenea pe o creangă, un fulg care rămânea prins între țigle nu-i scăpau niciodată..."

În final, putem conchide că în lucrarea „Marcovaldo sau Anotimpurile în oraș" mâncarea reprezintă atât realitatea dură a vieții urbane moderne, cu artificialitatea și dezumanizarea ei, cât și dorința de autenticitate și legătură cu natura. Calvino folosește mâncarea ca simbol pentru a explora teme precum condiția umană, inegalitățile sociale și căutarea bucuriei și a sensului în viața de zi cu zi.

Semiotica gastronomică în opera lui Italo Calvino nu se limitează doar la descrierea mâncărurilor sau a obiceiurilor culinare, ci reprezintă o modalitate de a explora și de a transmite semnificații mai profunde și universale. Prin intermediul alimentelor, autorul a reușit să exploreze teme precum identitatea culturală, relațiile umane și raportul dintre om și natură.

Opera lui Calvino evidențiază importanța alimentelor ca expresie culturală și ca simbol al identității. Prin scrierile sale, Calvino ne invită să reflectăm asupra semnificației profunde pe care mâncarea o asumă în viața noastră și în societățile noastre și la modul în care ne poate conecta cu trecutul, cu prezentul și cu lumea din jurul nostru. Calvino se referă adesea la mâncare ca la un mijloc de legătură între acești parametri temporali, iar mâncarea italiană tradițională devine un simbol al continuității și al rădăcinilor culturale.

Referințe bibliografice:

1. BARTHES, Roland. «L'alimentazione contemporanea». In: Barthes, Roland, *Scritti: società, testo, comunicazione*. A cura di Gianfranco Marrone; trad. di Gianfranco Marrone. Torino: Einaudi, 1998, pp. 31-41. Trad. di: *Pour une psycho-sociologie de l'alimentation contemporaine,* 1961.

2. MONTANARI, Massimo (a cura di). *Il mondo in cucina: storia, identità, scambi*. Roma-Bari: Laterza, 2006. ISBN 9788842081609.
3. CALVINO, Italo. *Il barone rampante*. Arnoldo Mondadori Editore S.p.A., 1993. (1-a ed. 1957) ISBN 88-04-37085-8.
4. CALVINO, Italo. *Il visconte dimezzato*. Garzanti Editore, 1985. ISBN 88-11-66676-7.
5. CALVINO, Italo. *Marcovaldo ovvero Le stagioni in città*. Editore: Fastbook, 2008. ISBN 10: 8804382244. [Accesat 20.06.2023] Disponibil: https://www.cestari-righi.edu.it/old/righi/materiali/20092010/didattica/1D_italiano_Calvino.Italo_Marcovaldo.pdf